

Анастасія СІРЕНКО,
orcid.org/0000-0003-3145-6679
старший викладач служби мовної підготовки мовного відділу
Національної академії Національної гвардії України
(Харків, Україна) nastasirenko0510@gmail.com

ОЦІННИЙ АСПЕКТ ГЕНДЕРА ТА СПОСОБИ ЙОГО ВИРАЖЕННЯ У МОВІ

На сучасному етапі розвитку суспільства особливої популярності набувають гендерні дослідження, в яких поняття «гендер» розкривається як соціокультурний конструкт, конвенціональний феномен і дискурсивний фактор змінної інтенсивності.

Теоретики західної філософії розглядають гендер у контексті взаємодії ідей, інститутів, ustalених правил поведінки та іншого соціального спілкування людей залежно від їхньої статевої (гендерної) приналежності. Гендер є одним із базових принципів соціальної стратифікації. Дослідження, що проводяться з питань гендерології, є дуже важливими, але здобутого матеріалу не вистачає для розкриття всіх соціокультурних уявлень. Важливим аспектом є правильне формулювання гендерної проблематики та її місця в умовах рідної культури і мови.

Неабиякого значення в гендерних дослідженнях набув оцінний аспект гендера, який утворює складний самоорганізований механізм, що складається з символів культури, котрі, розвиваючись, становлять соціум, правила і закони, за якими живе людина та соціум загалом.

Оцінний аспект гендера дозволяє по-іншому осмислити добре відомі факти, інтерпретувати їх з урахуванням гендерної диференціації, виявити субтексти соціальної реальності, які відображають символи суспільного досвіду.

Важливість оцінного аспекту гендера зумовлюється саме соціальними факторами, а не природними. Існує сформована система ролей, цінностей і норм, основою яких є стандартизація мовленнєвої поведінки у чоловіків та жінок.

Аспект оцінки в контексті гендерних досліджень формується в результаті появи певних ознак, які допомагають виявити мовленнєві розбіжності. Оцінка є основним принципом людського пізнання, саме завдяки їй поняття «гендер» займає важливе місце в мові.

У жінок і чоловіків різним є ступінь включення у світ оцінки та різними є засоби її вираження. Дослідники виокремлюють такі ознаки статусно-маркованої оцінки: відповідність ролевим стереотипам, мотивування, аксіологічні предикати, паремія, пейоративний словник, експресивні інвективи. Це питання є структурним складником такого розділу гендерних лінгвістичних досліджень, як форми мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок, що представляє значний інтерес для дослідників і має безліч перспективних напрямів подальшої розробки.

Ключові слова: гендер, оцінний аспект, чоловік, жінка, мовленнєва поведінка, модель оцінки.

Anastasiia SIRENKO,
orcid.org/0000-0003-3145-6679
Senior Lecturer at the Language Training Service of the Language Department
National Academy of the National Guard of Ukraine
(Kharkiv, Ukraine) nastasirenko0510@gmail.com

EVALUATION ASPECT OF GENDER AND WAYS OF ITS LANGUAGE EXPRESSION

At the present time of development of society, gender studies are becoming especially popular; in which the concept of gender is revealed as a socio-cultural construct, a conventional phenomenon and as a discursive factor of variable intensity.

Theorists of Western philosophy consider gender in the context of the interaction of ideas, institutions, accepted rules of conduct and other social communication of people depending on their gender (sex). Gender is one of the basic principles of social stratification. Research on gender studies is very important, but the material obtained is not enough to reflect all socio-cultural ideas. An important aspect is the correct formulation of gender issues and their place in the native culture and language.

The evaluation aspect of gender is a complex self-organized mechanism consisting of symbols of culture, human and society as a whole.

The evaluative aspect of gender allows comprehending well-known facts in a different way, to interpret them taking into account gender differentiation, to identify subtexts of social reality that reflect the symbols of social experience.

The assessment aspect in the context of gender research is formed as a result of the appearance of certain features that help to identify speech differences.

Women and men have different degrees of involvement in the world of evaluation and different means of expression. Researchers highlight the following features of status-marked assessment: compliance with role stereotypes, motivation, axiological predicates, paremia, pejorative vocabulary, expressive invectives. This issue is a structural component of such a section of gender linguistic research as a form of speech behavior of men and women, which is of great interest to researchers and has many promising areas for further development.

Key words: gender, evaluation aspect, man, woman, speech behavior, evaluation model.

Постановка проблеми. Звертаючись до питання про ступінь вивченості зазначеної тематики, доводиться констатувати, що в цій галузі знань більше невідомого, ніж дослідженого. Більшість дослідників обмежуються лише фіксацією різних особливостей мовлення чоловіків і жінок, недостатня увага приділена аспекту оцінки як одному з важливих психологічних факторів вербальної поведінки, не описані їхні прагматичні особливості. Напрями дослідження оцінного аспекту гендера, його місця та ролі у мові вичерпно не з'ясовані.

Аналіз досліджень. Гендерним дослідженням були присвячені роботи таких науковців, як О. А. Земська, М. А. Китайгородська, Н. Н. Розанова, О. І. Горошко, А. В. Кириліна, Л. М. Синельникова та Г. Ю. Богданович. У своїх працях вони визначають типові риси чоловічої та жіночої мови, окреслюють напрями їхнього аналізу, роблять акцент на виявленні та інтерпретації гендерно маркованих ознак мовної картини світу.

Мета статті полягає у визначенні поняття та ролі оцінного аспекту гендера і способів його вираження у мові.

Виклад основного матеріалу. Гендерні відмінності, закладені в природі людини, підтримуються та ініціюються наявними соціальними нормами й настановами. Вони визначають не тільки процес продукування суспільством розбіжностей у чоловічих і жіночих ролях, поведінці, ментальних та емоційних характеристиках, а й сам результат – оцінний конструкт гендера.

Мова, відображаючи всі наявні в реальному світі поняття, виявляє і водночас нівелює гендерні відмінності. Цей баланс склався в процесі тривалого формування мовної системи та становлення національно-культурних норм (Арутюнова, 1988).

Оцінка гендерних відмінностей відбувається через певну систему соціалізації, розподіл праці між чоловіками і жінками, через прийняті у суспільстві культурні норми, ролі та стереотипи. При цьому гендерні ролі і норми не мають універсального змісту та значно відрізняються в різних суспільствах. У цьому сенсі бути чоловіком чи жінкою зовсім не означає мати певні природні якості; це означає підкорятися передбаченим суспільством стандартам (наприклад, носити спідницю, якщо це шотландець, або штанці, якщо це узбечка).

Мова віддзеркалює світ із різних сторін. Пердусім у мові представлена об'єктивна дійсність, наявні у світі предмети, ознаки, дії, включаючи людину з її почуттями, думками, вчинками, та їх співвідношення. Цей аспект мовних відображень можна розглядати, погоджуючись з О. М. Вольф,

як дескриптивний (Вольф, 2002). У мові має місце взаємодія дійсності та людини у найрізноманітніших аспектах, важливим із яких є саме *оцінювальний*: об'єктивний світ розділений мовцями з погляду його ціннісного характеру – добра і зла, користі та шкідливості тощо. Це вторинне членування, що є соціально обумовленим, складним чином відображається в мовних структурах і насамперед у системі фразем, яка акумулює дескриптивні та ціннісні стереотипи культурного соціуму у вигляді усталених сполук, що в більшості випадків мають яскраво виражений прагматичний потенціал. Наприклад, наявність оцінного компонента у фразеологізмах настільки яскраво виражена, що подеколи навіть не потребує особливого апарату її виокремлення. Так, на думку М. П. Черкасова, про фразеологізми «*який ніп, така і його молитва*», «*як сніг на голову* (звалився)», «*старість – не радість*» тощо, можна сказати, що вони були створені для оцінки тих явищ, про які в них і йдеться (Черкасов, 1998: 95).

У певній комунікативній ситуації оцінка здебільшого не є незалежною, вона входить як частина в загальну будову опису або міркування з його аргументацією та органічно пов'язана із дескриптивною стороною мови загалом. Оцінка немов розставляє об'єкти по місцях у ціннісній картині світу, зумовлюючи їх взаємодію. Оцінка додає до пропозиціонального змісту висловлювання особливий компонент, тісно пов'язаний із прагматикою процесу комунікації. Будь-яка оцінка зумовлює існування ціннісної картини світу, що співіснує з предметною, та відповідних стереотипів. Специфіка ціннісного сприйняття світу відображується в багатьох аспектах мови. Коли мова йде про оцінку, то в картині світу на перший план виходить людський фактор. Значення оцінки різко зростає, коли вона стосується світу людей чи пов'язаних із людьми подій.

Вагомий інтерес становить функціонування оцінки в мовленнєвих актах. Успіх мовленнєвого акту залежить від ступеня впливу мовця на адресата. Перлокутивний ефект оцінювального висловлювання може бути двояким: згода з оцінкою насамперед за раціональних оцінок та емоційна реакція, зміна емоційного стану адресата за оцінок емоційних, а іноді й те, й інше. Емоційні оцінки, як правило, бувають афективними й експресивними. Оцінка відіграє надзвичайно важливу роль під час безпосередньої комунікації, де, як правило, так чи інакше зачіпаються інтереси учасників. Інакше кажучи, структура оцінювальних висловлювань зумовлена не тільки семантикою, але й прагматичними причинами. Прагма-

тичний аспект в оцінювальних висловлюваннях (модальна межа яких зумовлює ціннісну картину світу) відіграє важливішу роль, ніж в інших висловлюваннях, що співвідносяться лише зі світом предметним. У світі оцінок діє не істинність стосовно суб'єктивного світу, а істинність щодо концептуального світу учасників комунікації.

Оцінка як ціннісний аспект значення присутня у найрізноманітніших мовних виразах. Вона може бути обмежена елементами, які менші за слово, а може характеризувати і групу слів, і ціле висловлювання. Існують цілі шари лексики, призначені для вираження оцінки. Це насамперед прикметники і прислівники, в яких виявляється величезне розмаїття оцінювальної семантики: порівн. *гарний – поганий, чудово – жахливо, відмінний, прекрасний, страшний, бридкий* тощо. Оцінка міститься у найменуванні предметів і дій: *шкапа, бешикетувати, у пропозиціональних структурах дієслів: радіти, сумувати, обожнювати* тощо. Однак особливо важливо, що вести мову про оцінку можна стосовно цілих висловлювань про чоловіка чи жінку: *Він досвідчений майстер* – оцінка «гарно», *Вона ще та штучка!* – оцінка «погано».

Тобто оцінка може співвідноситись як із, власне, мовними одиницями, так і з семантикою висловлювань в дуже широкому діапазоні значень.

Беручи до уваги контекст мови, оцінка може складатися з низки обов'язкових і додаткових елементів. Цю структуру можна представити як модель, що накладається на висловлювання і не збігається ані з його логіко-семантичною, ані з синтаксичною будовою. До обов'язкових елементів моделі оцінки (експліцитних, тобто виражених оцінювальними словами, та імпліцитних – опис дій, вчинків дійових осіб) віднесені суб'єкт оцінки, об'єкт оцінки, аксіологічний предикат, аспект оцінки, сам оцінювальний елемент і, що є особливо суттєвим, оцінювальний стереотип та шкала оцінок. Існують також периферійні елементи оцінки, зокрема оцінювальні класифікатори, мотивування тощо.

Оцінка може надаватися за різноманітними ознаками («*правдивий/неправдивий*», «*важливість/неважливість*» тощо), однак основна сфера значень, які зазвичай відносять до оцінювальних, пов'язана з ознакою «*добре/погано*». Саме цей вид оцінки зумовлює висловлювання про цінності.

На нашу думку, найбільш вдалою є класифікація типів оцінки, яку навела Н. Д. Арутюнова. В основі її класифікації приватнооцінювальних значень лежить взаємодія суб'єкта та об'єкта оцінки. Серед приватнооцінювальних значень виокремлено три групи, котрі включають 7 розря-

дів. Перша група – це сенсорні ознаки, вони поділяються на: 1) сенсорно-смакові, або гедоністичні, оцінки – те, що подобається: *присмний, смачний, привабливий*; 2) психологічні, серед яких розрізняють: а) інтелектуальні оцінки: *цікавий, банальний*; б) емоційні: *радісний, бажаний, присмний*. Друга група – це сублімовані, або абсолютні, оцінки: 1) естетичні оцінки, засновані на синтезі сенсорних і психологічних: *красивий, чудовий*; 2) етичні оцінки, зумовлені нормами: *моральний, добрий, порочний*. І зрештою останні три розряди, що становлять третю групу, – це раціоналістичні оцінки, пов'язані з практичною діяльністю людини: 1) утилітарні: *корисний, шкідливий*; 2) нормативні: *правильний, нормальний, здоровий*; 3) телеологічні: *ефективний, вдалий, негідний* (Арутюнова, 1988).

Як бачимо, оцінювання всього, що має місце, відбувається чи трапляється у світі, – невід'ємний атрибут діяльності людини.

Існує два класи ідіом: ідіоми, що не пристосовані до оцінки, та ідіоми, що виражають оцінку. До ідіом **байдужно-оцінювальних** відносять всі ті, номінативна функція котрих полягає в ідентифікації ознак позначуваного. Наприклад, *не горіти і не куритися* чи *ні гаряче, ні зимно*. У значенні цих ідіом немає судження про цінність позначуваного, оскільки вони лише надають опис об'єктів і реалій життя. До ідіом із **фіксованою в значенні раціональною оцінкою** належать ті, що вказують на будь-яку ознаку денотата (властивості типового образу). Наприклад, ідіома *чугуївська верства* – це людина неймовірно високого зросту, що «погано» (норма у цьому випадку розтягнута в діапазоні: високий/середній/низького зросту). **Фіксована негативна оцінка** характерна для ідіом типу: *не давати ані кроку ступити, вимотати всю душу, сісти на шию, перебігти дорогу* тощо. **Фіксована позитивна оцінка** властива нечисленним ідіомам типу: *йти вгору, давати життя* тощо. А **амбівалентну** (як позитивну, так і негативну) оцінку, що залежить від емпатії мовця/слухача, можуть мати ідіоми *гребти гроші лопатою, плисти проти течії, підливати масла у вогонь* тощо. Так, в останній фраземі денотативний аспект вказує на підсилення певної напруженої ситуації.

Очевидно, що індивідуальне, соціально-групове бачення світу створює власну ціннісну картину, тому одні вважатимуть успішну кар'єру «*бізнес-леді*» (ділової жінки) явищем неприродним, обурливим (оцінка «*погано*» – жінка повинна сидіти вдома, займатися дітьми, господарством тощо), а інші, навпаки, схвалять, дадуть позитивну оцінку (в США та розвинених країнах Європи це норма сучасного життя).

У мові мають місце випадки, коли залежно від емотивності в значенні фраземи співіснують два протилежних компоненти оцінки – позитивний і негативний. На наявність цього феномена вказувала В. Н. Телія, детальніше дослідив його В. Н. Цоллер, визначивши це явище як **емоційно-оцінювальну енантіосемію** – «наявність в семантичній структурі фраземи-полісеманта значень з протилежними емоційно-оцінювальними компонентами» (Цоллер, 1998: 46). Мова йде про випадки типу: Він – *стріляний горобець*, тобто його не проведеш, оцінка схвалення. Він – *стріляний горобець*, тобто ризикувати не буде, оцінка, протилежна схваленню. В такому разі амбівалентність ідіоми *стріляний горобець* стосовно емотивності набуває вигляду енантіосемії. Говорячи про природу емоційно-оцінювальної енантіосемії, дослідники зазначають, що вона відображає дві протилежні тенденції мовного розвитку, динамічний характер людського мислення, який проявляється в тому, що одне й те ж явище дійсності може по-різному оцінюватися й викликати різні почуття та ставлення мовця. Фразеологізмам же ще більше, ніж словам, притаманна емоційно-оцінювальна амбівалентність як через особливості фразеологічного значення, в якому домінують емотивний та оцінювальний компоненти, так і через їхнє функціональне призначення – характеризувати, оцінювати предмети, явища, дії, стани. У зв'язку з цим утворюються типи фразеологізмів за характером співвідношення антонімічних емоційно-оцінювальних компонентів у структурі значення: фразеологізми з розчленованою та нерозчленованою енантіосемією. До першого типу належать багатозначні (частіше двозначні) фразеологічні одиниці, значення яких характеризуються чітким емоційно-оцінювальним протиставленням. Наприклад, *переступити межу* – порушити правило, норму поведінки, закон тощо, не рахуватися з тим, що було звичайним, прийнятим.

Другу групу становлять поліемотивні фразеологічні одиниці, котрі характеризуються емоційною і/або оцінювальною дифузністю, потенційною можливістю реалізувати різноманітну

емотивність. Наприклад, *щоб пусто було!* – висловлення досади, невдоволення.

Оцінка, вочевидь, є універсальною категорією: навряд існує мова, в якій відсутнє уявлення про «добре/погано». Однак у засобах вираження оцінювальних значень різні мови виявляють свою індивідуальність. Це пояснюється насамперед тим, що оцінка належить до інтенціонального аспекту мови, де переломлення картини світу у свідомості мовця ускладнюється цілою низкою факторів. Можна також припустити, що модальна межа оцінки є універсальною: так, під час оцінки завжди в тій чи іншій формі присутні об'єкт і суб'єкт, в будь-якій мові оцінка зумовлює наявність шкали та стереотипів, аксіологічних предикатів, інтенсифікаторів тощо. Але засоби вираження цих елементів у кожній мові своєрідні. Слова, що беруть участь у вираженні тієї чи іншої оцінювальної структури, в різних мовах мають певну семантичну схожість, але їх вживання у висловах різниться, причому ці відмінності важко помітити.

Висновки. Гендерні ознаки мають національно-культурне підґрунтя, яке виражається у двох аспектах: в гендерних стереотипах та гендерних оцінках. Гендерні стереотипи та гендерні оцінки вербалізуються у значеннях слів, фразеологічних одиниць, в описових структурах тексту тощо.

У значеннях слів та фразеологічних одиниць існують семантичні компоненти, які містять інформацію про особливості відтворення соціальних відношень, ознак, до яких належать і гендерні.

Таким чином, у досить широкому діапазоні значень оцінний аспект гендера може бути співвіднесений як, власне, з мовними одиницями, так і з семантикою висловлювання. Проте варто зазначити, що мовленнєвий акт виникає, супроводжується та зумовлюється цілою низкою екстралінгвістичних факторів (особливостями ситуації спілкування, соціальними характеристиками мовців, стосунками між ними, цілями та мотивами висловлювань тощо), які в сукупності становлять прагматичний аспект мовленнєвої поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійченко Ю. В. Гендерна маркованість одиниць мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики* : збірник наукових праць. Київ, 2011. Вип. 20. С. 3–9.
2. Архангельська А. М. До питання про статус маскулінізму в лінгвістичній гендерології. *Наукові записки. Серія «Філологічна»*. Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. Вип. 17. С. 11–21.
3. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва : Наука, 1988. 341 с.
4. Брандт Г. А. Природа женщины как проблема: Концепция феминизма. *Общественные науки и современность*. 1998. № 2. С. 167–189.
5. Бэндас Т. В. Гендерная психология : учебное пособие / под ред. О. К. Семенова. Санкт-Петербург, 2005. 430 с.
6. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. Москва : УРСС, 2002. 260 с.
7. Горошко Е. И., Кирилина А. В. Гендерные исследования в лингвистике сегодня. *Гендерные исследования*. 1999. № 2/1. С. 234–241.

8. Говорун Т. В. Гендерна психологія : навчальний посібник. Київ, 2004. С. 298–300.
9. Горелова Л. М. О понятии оценки и шкалах оценок в лингвистике : учебное пособие. Новосибирск, 1984. С. 154–161.
10. Гапон Н. П. Гендер у гуманітарному дискурсі: філософсько-психологічний аналіз. Львів : Літопис, 2002. 310 с.
11. Данильченко Т. В. Психологія статі : навчальний посібник. Чернігів, 2006. С. 207.
12. Земская Е. А., Китайгородская М. А., Розанова Н. Н. Особенности мужской и женской речи. Русский язык и его функционирование. Москва : Наука, 1993. 136 с.
13. Курилович Н. В. Языковая репрезентация гендера. Иной взгляд. *Международный альманах гендерных исследований*. Минск, 2000. С. 26–27.
14. Луценко Е. А. Психолінгвістическіе аспекты формирования гендерных стереотипов. *Лінгво-філософські аспекти гуманітарної освіти* : матеріали наукової конференції. Суми : Редакційно-видавничий відділ СДПІ, 1998. С. 82–88.
15. Основи теорії гендера : навчальний посібник. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
16. Приходько Г. І. Деякі аспекти вираження суперкатегоріального потенціалу оцінки в мові. Нова філологія : монографія. Київ, 2002. С. 72–103.
17. Ставицька Л. О. Гендерна лінгвістика: українська перспектива. *Українська мова*. 2004. № 3. С. 58–66.
18. Телия В. Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва : Наука, 1986. 143 с.
19. Фурман А. В. Основи гендерної рівності : навчальний посібник. Тернопіль, 2006. 167 с.
20. Цоллер В. Н. Соотношение категорий экспрессивности, эмотивности и оценочности в структуре лексического значения. *Научные ведомости БГУ*. 1998. № 2. С. 43–54.
21. Черкасов М. П. Природа оцінки як складника художнього образного мовлення (на матеріалі фразеологізмів). *Наука і освіта*. 1998. № 3. С. 93–96.
22. Theories of personality. Madison. Brown & Benchmark, 1994. 782 p.
23. Lakoff R. Language and Women's Place. New-York, 1973.
24. Tannen D. Du kannst mich einfach nicht verstehen. Warum Männer und Frauen an einander vorbeireden. München, 1998.

REFERENCES

1. Andriichenko, Yu. V. Henderna markovanist o dnynts movy. *Problemy semantyky, prahmatyky ta kohnityvnoi lnhvistyky* [Gender labeling of language units. Problems of semantics, pragmatics and cognitive linguistics]. Zbirnyk naukovykh prats. Kyiv, 2011. Vyp. 20. P. 3–9. [in Ukrainian]
2. Arkhanshelska, A. M. Do pytannia pro status maskulinizmu v lnhvistychnii henderolohii [On the status of masculinism in linguistic gender studies]. *Naukovi zapysky. Seriya "Filolohichna"*. Ostroh : Vyd-vo Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". 2010. Vyp. 17. P. 11–21. [in Ukrainian]
3. Arutyunova, N. D. Tipy yazykovykh znacheniy: Otsenka. Sobyitie. Fakt [Types of linguistic values: Assessment. Event. Fact]. M. : Nauka, 1988. 341 p. [in Russian]
4. Brandt, G. A. Priroda zhenschiny kak problema: Kontseptsiya feminizma [The Nature of Women as a Problem: The Concept of Feminism.]. *Obschestvennyye nauki i sovremennost*. 1998. № 2. P. 167–189. [in Russian]
5. Bendas, T. V. Gendernaya psihologiya [Gender psychology]. Uchebnoe posobie / pod. red. O. K. Semenova. Sankt-Peterburg, 2005. 430 p. [in Russian]
6. Volf, E. M. Funktsionalnaya semantika otsenki [Functional Semantics of Evaluation]. M. : URSS, 2002. 260 p. [in Russian]
7. Goroshko, E. I., Kirilina, A. V. Gendernyye issledovaniya v lingvistike segodnya [Gender Studies in Linguistics Today]. Gendernyye issledovaniya. 1999. № 2/1. Harkovskiy tsentr gendernykh issledovaniy. M., 1999. P. 234–241. [in Russian]
8. Hovorun, T. V. Henderna psykholohiia [Gender psychology]. Navchalnyi posibnyk. Kyiv, 2004. P. 298–300. [in Ukrainian]
9. Gorelova, L. M. O ponyatii otsenki i shkalah otsenok v lingvistike [On the concept of assessment and grading scales in linguistics]. Uchebnoe posobie. Novosibirsk, 1984. P. 154–161. [in Russian]
10. Hapon, N. P. Hender u humanitarnomu dyskursi: filosofsko-psykholohichniy analiz [Gender in the Humanitarian Discourse: Philosophical and Psychological Analysis]. Lviv : Litopys, 2002. 310 p. [in Ukrainian]
11. Danylchenko, T. V. Psykholohiia stati [Psychology of sex]. Navchalnyi posibnyk. Chernihiv, 2006. P. 207. [in Ukrainian]
12. Zemskaya, E. A., Kitaygorodskaya, M. A., Rozanova, N. N. Osobennosti muzhskoy i zhenskoy rechi. Russkiy yazyk i ego funktsionirovanie. [Features of male and female speech. Russian language and its functioning]. M. : Nauka, 1993. 136 p. [in Russian]
13. Kurilovich, N. V. Yazykovaya reprezentatsiya genдера. Inoy vzglyad. [Linguistic representation of gender. A different look.]. *Mezhdunarodnyy almanah gendernykh issledovaniy*. Minsk, 2000. P. 26–27. [in Russian]
14. Lutsenko, E. A. Psiholingvisticheskie aspekty formirovaniya gendernykh stereotipov. [Psycholinguistic aspects of the formation of gender stereotypes]. Lnhvo-filosofski aspekty humanitarnoi osvity : materialy naukovoi konferentsii. Sumy: Redaktsiino-vydavnychiy viddil SDPI, 1998. P. 82–88. [in Russian]
15. Osnovy teorii genderu [Fundamentals of gender theory]. Navchalnyi posibnyk. K. : K.I.S., 2004. 536 p. [in Ukrainian]
16. Prykhodko, H. I. Deiaki aspekty vyrazhennia superkatehorialnoho potentsialu otsinky v movi. [Some aspects of expressing the supercategorical potential of assessment in language]. Nova filolohiia : monohrafiia. Kyiv, 2002. P. 72–103. [in Ukrainian]

17. Stavytska, L. O. Henderna linhvistyka: ukrainska perspektyva. *Ukrainska mova* [Gender linguistics: Ukrainian perspective. Ukrainian language]. 2004. № 3. P. 58–66. [in Ukrainian]
18. Teliya, V. N. Konnotativnyi aspekt semantiki nominativnyih odinits. [The connotative aspect of the semantics of nominative units]. M. : Nauka, 1986. 143 p. [in Russian]
19. Furman, A. V. Osnovy hendernoi rivnosti [Fundamentals of gender equality]. Navchalnyi posibnyk. Ternopil, 2006. 167 p. [in Ukrainian]
20. Tsoller, V. N. Sootnoshenie kategoriy ekspressivnosti, emotivnosti i otsenochnosti v strukture leksicheskogo znacheniya [Correlation of categories of expressiveness, emotiveness and evaluativeness in the structure of lexical meaning]. Belgorodskiy gosudarstvennyiy universitet (BGU). *Nauchnyie vedomosti BGU*. 1998. № 2. P. 43–54. [in Russian]
21. Cherkasov, M. P. Pryroda otsinky yak skladovoi khudozhnoho obraznoho movlennia (na materialy frazeolohizmiv). [The nature of evaluation as a component of artistic figurative speech (on the material of phraseology)]. *Nauka i osvita*. 1998. № 3. P. 93–96. [in Ukrainian]
22. Theories of personality. Madison. Brown & Benchmark, 1994. 782 p.
23. Lakoff, R. Language and Women's Place. New-York, 1973.
24. Tannen, D. Du kannst mich einfach nicht verstehen. Warum Männer und Frauen an einander vorbeireden. München, 1998. [in German]